

1. Az Árpád-házhoz kapcsolódó szállóigék

Ragyog, mint Salamon töke

- ◇ 1081-ben Salamon magyar király (született: 1053, ur.: 1063-tól) lemondott unokaöccse, I. (Szent) László javára a trónról. Azonban megbánta a tettét, és összeesküvést szőtt az új király ellen. László erről tudomást szerzett, majd Salamont és tanácsadóit bezárta a visegrádi várba. Salamon fogsága alatt azzal ütötte el az időt, hogy tökből lámpásokat faragott. A töklámpákba mécseset tett, és kihelyezte azokat a szobájának ablakába. A dunai hajósok még viharos időben is látták a világító lámpásokat a vár ablakában. Azóta is mondogatják: „ragyog (fénylik, fényes), mint Salamon töke!” Ha valóban megtörtént az eset, akkor csak lopótökről lehetett szó, mivel a sütőtök és a főzőtök csak Amerika felfedezését követően került Európába. Továbbá: bár a hegyoldalon lévő tornyot róla nevezték el, nem valószínű, hogy itt raboskodott, hiszen utóbbi csak a XIV. században épült. Heltai Gáspár (1510–1574) A bolháról meg az tevérről című meséjének értelmezésében olvasható: „És gyakorta meg is bosszantják a bölcs embereket, mintha őnékik is az fejükhöz ütötték volna az Salamon tökét, holott pedig, tisztességgel szólván, csak az alfelükhöz ütteték azt” (Heltai: Száz fabula. 57. mese. 1566). Ez a „tök” tehát már a XVI. században ismert volt, csak mást jelentett. A történet először 1851-ben tűnt fel Erdélyi János Magyar közmondások könyve című gyűjteményében (Erdélyi János: Magyar közmondások könyve. Pest, Kisfaludy-társaság, 1851. 6706. mondás): „Mikor Salamon király Visegrádon fogva volt, sárga tök forma, hólyag vagy más zsiros hártýábul készült lámpás égett folyosóján éjtszaka, mely kilátszott a dunai vidékre, s innen vette a nép e közmondást”. 1926-ban Szendrey Zsigmond Történeti népmondáink című tanulmányának egyik lábjegyzetében is megírta (Szendrey:

Történeti népmondáink. In: Ethnographia. 37. évfolyam. 1926. 86. p.).

Két éles kard nem férhet meg egy hüvelyben

- ✧ Kálti Márk Képes Krónikája (1358–1370 között készült) szerint Salamon király híve, Vid ispán így próbálta a királyt Géza herceg megtámadására rávenni. Így fogalmazott: „Miképpen két éles kard nem férhet meg egy hüvelyben, úgy egy országban nem országolhattok ti ketten”. (Képes Krónika. Ford.: Geréb László. Bp., Magyar Hírlap – Maecenas Kiadó, 1993.)

Messze van, mint Makó Jeruzsálemtől.

- ✧ II. András magyar király 1216-ban úgy döntött, hogy keresztet hadjáratra indul a Szentföldre. Volt egy vitéze, Makó – ha létezett, akkor Csanád nembeli lehetett, talán Makó település névadója –, aki szeretett italozni. Felvette a keresztet, csatlakozott a lovagok seregéhez, de időnként kortyolgatott a hazai borából, amiből bőségesen vitt az útra. A király úgy döntött, hogy a dalmáciai Spalatóban hajóra teszi a seregét, s tengeri úton fognak eljutni a Közel-Keletre. Makó lovag ekkor is részeg volt. Felébredt egy pillanatra, megcsapta a mediterrán levegő, s azt kérdezte: „Mi az, már Jeruzsálemben vagyunk?” Bajtársai jót nevettek ezen. Azóta is mondogatják: „Messze van, mint Makó Jeruzsálemtől”. Szirmay írta meg a Hungaria in parabolisban 1804-ben (Szirmay Antal: Magyarország szóképekben. Ford.: Vietórisz József. Kolozsvár, Kriterion, 2008.).

Az Árpád-ház utolsó aranyágcskája

- ✧ 1303-ban, III. András király halála után két évvel Ákos nembeli István nádor levelében így hivatkozik az elhunyt királyra: „Meghalt András, Magyarország jeles királya, az utolsó aranyágcska, amely atyai ágon Szent István királynak, a magyarok első királyának a nemzetségéből, törzséből és vérből sarjadt. Halálát, mint Rachelét siratván meg, az ország

népei azon gondolkodtak: hogyan és miképpen találhatnának maguknak az isteni kegyelem gondoskodása folytán a szent király véreből származó új uralkodót.” (Magyar középkor 997–1526. Szerk: Nagy Gábor. Debrecen, Tóth, 2000. 278. p.)